KULTURUTSKOTTETS BETÄNKANDE nr 12/1982-83
med anledning av ltm S.-O.Lindfors' m.fl.
hemställningsmotion till landskapsstyrelsen
om återuppförande av en komplett boplats
från förhistorisk tid.

Landstinget har över ovannämnda hemställningsmotion inbegärt kulturutskottets yttrande. Utskottet har i ärendet hört byråchefen Ralf Johansson och antikvarien Marita Karlsson. Utskottet har vidare företagit studieresor för att närmare bekanta sig med de frågor som kan uppkomma vid ett förverkligande av den i motionen efterlysta åtgärden. I samband därmed har utskottet hört antikvarien Frands Herschend vid Eketorp på Öland och ledaren för det Historiks-Arkeologiska Försökscentret vid Lejre utanför Köpenhamn, Hans-Ole Hansen. Med anledning härav får utskottet anföra följande.

Resor och studiebesök

Utskottet har i anledning av ovannämnda hemställningsmotion företagit en studieresa till Eketorp på Öland och Lejre utanför Köpenhamn, varvid utskottet hade tillfälle att studera rekonstruktioner av förhistorisk bebyggelse. Utskottet har även besökt Långängsbacken i Sund, där en förhistorisk boplats är belägen.

Eketorp, Öland

I Eketorp på Öland pågår sedan 1978 ett återuppbyggnadsarbete för att om möjligt rekonstruera en ringborg samt innanför själva murarna rekonstruera hus. Rekonstruktionerna görs utgående från det basmaterial som insamlats vid utgrävningar av området. Samtidigt pågår utgående från detta material ett kontinuerligt vetenskapligt projekt där arkeologerna får vetenskap om hur deras teoretiska idéer fungerar i praktiken. Det har inte varit meningen att bygga upp borgmuren och husen på ett sätt som motsvarar hur dessa faktiskt sett ut vid tidpunkten för den så kallade Eketorp-II fasen, c. 400 - 700 e.kr. I stället har avsikten varit att bygga upp murarna och hus, så att de i stort fått ett förhistoriskt utseende, och så att byggnadssättet inte i alltför hög grad skiljer sig från det förhistoriska.

Den målsättning man följt har formulerats på följande sätt:
- att återupptäcka en förhistorisk tradition och levandegöra den genom rekonstruktionsarbetet.

Enligt planerna kommer halva Eketorp-borgen att byggas upp med hus av järnålderskaraktär och i den andra halvan återskapas delar av den medeltida anläggningen. De hus som hittills rekonstruerats är av järnålderskaraktär. Till dags dato har halva ringmuren byggts upp till ursprunglig höjd och fyra järnåldershus har rekonstruerats.

Finansieringen av återuppbyggnadsarbetet vid Eketorp har främst skett genom s.k. sysselsättningspengar. På så sätt har tio tidigare arbetslösa personer arbetat med att återuppbygga ringmuren samt även i viss mån husen. I övrigt har några anställda vid Riksantikvarieämbetet i Stockholm arbetat med Eketorp-projektet på heltid. Sommartid har dessutom fyra guider och fem personer för övrig service varit anställda. Finansieringen av kostnaderna för denna personal har skett genom biljett- och övriga försäljningsintäkter från de 70 - 80.000 besökare som årligen besöker Eketorp.

Kostnaderna för att återuppföra ett hus av Eketorp-typ är omkring 40.000 mark. Den relativt sett låga kostnaden beror på det billiga byggnadsmaterialet, som består mestadels av sten, trä och vass.

I Eketorp finns dessutom planer på att bygga en servicebyggnad med bl.a. servering och toaletter vid parkeringsplatsen som ligger på ett bekvämt avstånd från borgen men som ändå inte stör själva miljön omkring borgen.

Avsikten med Eketorp, när arbetena är slutförda, är förutom vad här ovan nämnts att förstärka själva intrycket av en levande förhistorisk miljö. Detta skall ske så att livet och miljön med hantverkare och bönder, råmande kor och bräkande får, åtminstone sommartid återskapas.

Lejre utanför Köpenhamn

Det Historisk-Arkeologiska Försökscentret i Lejre utanför Köpenhamn skiljer

sig i vissa avseenden från Eketorp. Som namnet redan anger är Lejre inte något friluftsmuseum. Grundtanken bakom Lejre är att förmedla en bild av hur förfäderna levde. Detta sker genom att besökarna själva får möjlighet att praktiskt pröva på olika arbetsmetoder som använts.

Centret i Lejre är en självständig institution och är juridiskt sett närmast att betrakta som en stiftelse. Verksamheten i Lejre finansieras till största delen med de penningmedel centret självt skaffar fram genom främst biljett- och andra försäljningsintäkter från de 90.000 årliga besökarna samt genom donationer från privata personer. Centret får dock årligen samhällsstöd, för närvarande c. 450.000 mark. Detta stöd är dock beroende på hur mycket pengar centret självt kan skaffa fram. För varje 2 dkr centret skaffar fram fås 1 dkr i samhällsstöd, dock maximalt c. 450.000 mk årligen.

Försökscentret Lejre är uppbyggt så att det skall avspegla utvecklingen ända från stenåldern fram till mitten på 1800-talet. För att åskådliggöra detta har rekonstruktioner av byggnader gjorts samtidigt som försök utförs för att efterlikna det vardagliga livet inom de olika tidsperioderna. För att möjliggöra detta har vetenskapsmän och hantverkare anlitats. Platsen där centret är beläget är inte på något sätt förknippad med någon förhistorisk bebyggelse utan lokaliseringen av försökscentret avgjordes främst av möjligheten att komma över ett område lämpligt för ändamålet.

De rekonstruktioner som görs bygger på arkeologiska undersökningar och på teorier som uppställts i Danmark och södra Sverige.

Centrets område är 25 ha och denna mark arrenderas av en privat person. Arrendeavgiftens storlek är beroende dels av besökarantalet och dels av de marknadsmässiga arrendeavgifterna på jordbruksmark.

Det som utskottet fann vara mycket intressant beträffande Lejre var den betydelse centret har för historieundervisningen i skolorna. Skolelever kom till centret och fick praktiskt pröva på hur deras förfäder en gång levt. Det har visat sig att detta sätt att lära ut historia har en mycket stor genomslagskraft och inspirerar och motiverar ungdomarna på ett helt annat sätt än konventionella läromedel och studiebesök. Numera är målsättningen

i de flesta danska skolor att eleverna en gång under sin skoltid skall besöka Lejre och få möjlighet att leva med och arbeta med forntidshantverk.

Slutligen kan nämnas att Försökscentret Lejre sommartid sysselsätter 35 personer och vintertid 7 á 8 personer mestadels för reparationer och underhåll av det trettiotal hus som finns inom området.

Långängsbacken i Sund

Utskottet har även förutom ovannämnda studieresor besökt Långängsbacken i Sund för att se exempel på var en åländsk förhistorisk boplats varit belägen. På denna plats har man vid utgrävningen funnit spår av husgrunder från förhistorisk tid, då närmast järnåldern.

Allmän motivering

Vad utskottet erfarit är de arkeologiska undersökningarna för att samla basunderlag den ekonomiskt mest betungande delen då en husrekonstruktion skall göras.

Utgående från basmaterialet kan genom forskning uppställas teorier och idéer om hur en förhistorisk boplats sett ut. Efter att ha prövat dessa idéer praktiskt fås vetskap om hur de fungerar i förhållande till de uppställda teorierna. I landskapet har vi i dag ett mycket stort basmaterial samlat som skulle vara tillräckligt för att göra rekonstruktioner av en boplats från järnåldern. Således behövs i dagsläget inte flera utgrävningar för att genomföra det i motionen efterlysta projektet om en begränsning sker till tiden för järnåldern.
Däremot skulle det vara omöjligt att med det basmaterial som i dag finns rekonstruera en stenåldersby, vilket motionen syftar till. Det bör konstateras att stenåldersmänniskor på Åland inte levde på samma sätt som i Danmark. Här levde människorna på vad naturen gav genom jakt och fiske, och något spår av odling från denna tid har inte framkommit vid arkeologiska undersökningar.

Utskottet har funnit att det i ett första skede borde utredas vilka möjligheter som finns att rekonstruera en boplats från järnåldern. Det som enligt

utskottet skulle vara aktuellt är att till en början uppföra ett boningshus från den här tiden. En person stödd av en referensgrupp borde få till uppgift att sammanställa allt basmaterial som finns samt göra noggranna planer och ritningar samt kostnadsberäkningar för ett dylikt projekt. På basen av utredningen skulle därefter en bedömning kunna ske om en rekonstruktion är realiserbar ur ekonomisk och praktisk synpunkt.

Vad beträffar lokaliseringen av en rekonstruktion bör enligt utskottet en sådan om möjligt förläggas till en plats med historisk anknytning. En alternativ plats som utskottet besökt är Långängsbacken i Sund. Där finns en redan undersökt boplats. Dessutom är miljön omkring lämplig samt marken ifråga är i landskapets ägo. Vidare skulle framdeles en utbyggnad av historiska boplatser från Långängsbacken runt sundet fram till Kastelholms slott kunna ske. På så sätt skulle Ålands historiska utveckling från järnåldern fram till nutid kunna åskådliggöras inom ett begränsat område. Utskottet vill dock betona att den här nämnda platsen kan utgöra ett alternativ av flera till placering av en rekonstruerad boplats.

En viktig aspekt ur kostnadssynpunkt som bör beaktas är de utgifter som föranleds av uppförande av servicebyggnader, såvida sådana inte finns i närheten.

Utskottet vill särskilt betona vikten av att målsättningen för uppförandet av en förhistorisk boplats bör vara att såväl för oss ålänningar som för besökare utifrån levandegöra vårt kulturarv. I synnerhet borde en rekonstruerad boplats användas av skolor för att i högre grad än hittills inspirera och motivera skoleleverna så att de får ett ökat intresse för vår historia. Här finns många goda idéer att få från Försökscentret i Lejre.

Utskottet vill poängtera att det ställt sig mycket positivt till den av motionen efterlysta åtgärden, nämligen om uppförande av en boplats från förhistorisk tid. Utskottet har såsom ovan anförts funnit att innan en sådan åtgärd förverkligas bör en grundlig utredning göras om förutsättningarna härför. Utredningen i fråga bör även beakta hur stora biljett- och försäljningsintäkterna kan beräknas bli och vilken betydelse en sådan satsning skulle få för vår turistnäring. Ett sådant här projekt kan inte väntas få lika stora besökarsiffror som vare sig Eketorp på Öland eller Lejre utanför

Köpenhamn, men utskottet anser att det föreslagna projektet skulle verksamt bidra till att utveckla den kulturella turismen i landskapet.

Med hänvisning till det ovan anförda får utskottet föreslå

att Landstinget hemställer hos landskapsstyrelsen om en utredning av förutsättningarna för att uppföra en boplats från förhistorisk tid i syfte att belysa Ålands äldre historia.

Mariehamn den 31 augusti 1983.

På kulturutskottets vägnar:

Erik Sundberg
ordförande

Bert Häggblom
sekreterare

Närvarande i utskottet: ordf. Sundberg, v.ordf. Olof M. Jansson, ledamöt. Fagerholm och Sagulin samt ersättaren Helling.